

Nr 66.

Ankom till riksdagens kansli den 14 maj 1915 kl. 7 e. m.

Utlåtande, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl.

*Maj:t angående överarbetning och revision av vattenrätts-
och dikningslagstiftningskommittéernas förslag m. m.*

(2:a avd.)

Jordbruksutskottet har till behandling i ett sammanhang förehaft nedan omförmälda inom riksdagen väckta och till utskottets förberedande behandling hänvisade motioner, nämligen

dels inom andra kammaren, nr 62, av herr *Palmstierna*, varuti hemställes, att riksdagen måtte anhålla, att Kungl. Maj:t ville genom tillsättande av en särskild beredning underkasta den del av det betänkande, vattenrätts- och dikningslagstiftningskommittéerna avgivit den 17 december 1910, som angår den lukrativa vattenrätten, sådan omprövning, att ärendet, innan det förelägges riksdagen, blivit föremål för allsidig och omsorgsfull behandling från olika synpunkter, i avsikt att därigenom såväl betrygga ett behörigt tillgodoseende av de olika behov, vilka äro förbundna med kraftproduktionen, som att tillvarataga de samhällliga intressen, vilka böra vara bestämmande för den blivande vattenrättslagstiftningen;

dels en inom samma kammare, nr 137, av herr *Lindhagen*, som yrkar, 1) att riksdagen måtte anhålla, att Kungl. Maj:t ville genom tillkallade sakkunnige eller annorledes för tillgodoseende av alla berättigade intressen verkställa en överarbetning och allsidig revision av kommitterades förslag till vattenrättslag eller åtminstone av dess bestämmelser om den lukrativa vattenrätten, innan frågan framlägges för riksdagen; 2) att riksdagen, i avvaktan på definitivt förslag till ny vattenrättslagstiftning, ville för sin del besluta i § 8 av lagen den 30 december

Bihang till riksdagens protokoll 1915. 10 saml. 38 häft. (Nr 66.)

1880 angående jordägares rätt över vattnet å hans grund införa uttryckligt stadgande därom, att tillstånd till överbyggande av kungsådra skall meddelas endast på viss tid ej överstigande 40 år samt en skälig avgift bestämmas för den upplåtna vattenkraften; eller, om detta ej anses böra bifallas, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t omedelbarligen anhålla, att vid meddelande av koncession för överbyggande av kungsådra sådana bestämmelser, som ovan sägs, måtte inflyta bland koncessionsvillkoren;

dels inom första kammaren, nr 40, av herr *Pers* med hemställa till riksdagen att i skrivelse till Kungl. Maj:t framställa önskvärdheten därav, att vid skeende större vattenregleringar jordbrukarne tillförsäkras sakkunnig och kostnadsfri rättshjälp; samt att vid dessa tillfällen staten tillförsäkrar sig och vederbörande kommuner så stor andel av det genom regleringen tillskapade värdet, att stat och vederbörande kommuner eller andra samfälligheter kunna träffa anordningar att motverka och gottgöra de risker och tillfredsställa de berättigade krav av olika slag, förutsedda eller icke förutsedda, som kunna uppstå genom dessa regleringar;

dels ock inom samma kammare, nr 41, av herr *Ingeström*, med yrkande att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t snarast möjligt behagade utarbeta och för riksdagen framlägga förslag till bestämmelser *dels* om skyldighet för den, som söker tillstånd till vattenuppdämning, att, där en del av en fastighet till följd av uppdämningar sättes under vatten eller eljest skadas samt återstoden av fastigheten bliver för ägaren eller innehavaren onyttig, på yrkande av jordägaren gälda ersättning jämväl för sagda återstod eller skadan därå efter samma grunder, som äro stadgade i fråga om förstnämnda del, så ock gottgöra annan skada eller förlust, som genom uppdämningen tillfogas jordägaren, *dels ock* att i dylika mål sökande, ändå att han saken vinner, skall vara skyldig gälda all den kostnad vederparten får vidkännas för sin inställelse vid första rätt samt i övrigt för bevakande och utförande av sin talan därstädes, häri inbegripet vad vederparten skäligen utgivit för sakkunnig utredning i målet.

Herr Palm-
stiernas
motion.

Till stöd för sin framställning har herr *Palmstierna* anfört:

»Behovet av en ny vattenrättslagstiftning har med den föregående utvecklingen av kraftindustrien blivit alltmer kännbart. Genom skrivelse den 10 maj 1904 har riksdagen också hos Kungl. Maj:t hemställt om förändring och omarbetande av nu gällande författningar, så att de komme att bättre motsvara de krav, som nutida förhållanden ställde på

vattenrättslagstiftningen. Med anledning av denna framställning uppdrog Kungl. Maj:t den 13 januari 1906 åt en kommitté, bestående av fyra ledamöter, »att utarbeta förslag till ny lagstiftning angående jordägares rätt över vattnet å hans grund och till de förändrade bestämmelser i andra delar av lagstiftningen, som härav påkallades».

Denna kommitté har sedermera, efter samarbete med dikningslagskommittén, som tillsattes den 12 juli 1907, framlagt sitt betänkande, vilket dagtecknats den 17 december 1910. Nu var det tydligen den dåvarande regeringens avsikt att snarast möjligt bringa betänkandet i form av kungl. proposition å riksdagens bord, och när detsamma för yttrandes inhämtande utsändes på remiss till ämbetsverk och myndigheter, sattes tiden härför osedvanligt kort, särskilt i betraktande av den föreslagna lagstiftningens utomordentligt genomgripande betydelse. Remisshandlingen utsändes den 24 mars 1911 och svar begärdes till den 1 november samma år. Tydligen var det omöjligt för vederbörande att inom denna tidrymd ägna ärendet en så omsorgsfull och ingående behandling, som för ett tillförlitligt lagstiftande i ämnet erfordras. Man finner även, att kammarkollegium i sitt yttrande över lagförslaget förklarar sig icke ha kunnat utföra någon »allsidig utredning», ty »till en sådan utredning har den nådiga remissen desto mindre givit kollegium anledning, som tiden för remissens besvarande varit för kollegium mycket begränsad». Detta var givetvis icke ägnat att lända den kommande lagstiftningen till gagn.

Nu förefinnas emellertid alldeles särskilda skäl, som tala för att just det lagförslag vattenrättskommittén framlagt, blir föremål för en mer än vanligt ingående uppmärksamhet och omsorgsfullt prövas från olika synpunkter, innan det i slutgiltigt skick framlägges. Förslaget omfattar nämligen ett av de mest svårlösta och på samma gång betydelsefulla problem den ekonomiska politiken har till uppgift att lösa i nutiden, och det beslut statsmakterna komma att fatta i ärendet, blir i hög grad bestämmande för den riktning, utvecklingen inom näringslivet skall taga i Sverige under en lång följd av år. Redan av denna anledning borde intet försummas, som kan lämna bidrag till en god lösning av frågan.

Granskas betänkandet närmare, finner man detta krav än mer befogat. Utan överdrift kan det nämligen sägas, att sällan något lagförslag sett dagen, som, följande nya grundsatser angående vem expropriationsrätt bör tillerkännas, innebär så kraftiga ingrepp uti bestående äganderättsförhållanden som det nu föreliggande. I vårt land torde något motstycke därtill icke finnas, och vid jämförelse med utländska

förhållanden märkes, att kommittén gått längre uti beredandet av expropriationsrätt åt *enskilda*, än vad brukligt är. Den expropriationslag, riksdagen behandlade år 1913, avsåg rätt till marklösen för *allmännyttiga* ändamål och behov. Första kammaren ansåg då, att man gått för långt uti förlänande av dylik rätt, men vad skall nu sägas om ett lagförslag, som för *privatekonomiska* ändamål vill medgiva rätt till expropriation av jord på sådant sätt, att hela bygdens och samhällens intressen därav på det kännbaraste beröras. Man erinrar sig uppdämningen av sjön Skagern för Gullspångsbolagets räkning. Säkerligen måste synnerligen tungt vägande skäl förebringas, om riksdagen skall förmås att gå så långt, som kommittén avser, och i varje fall torde man komma att fordra helt andra garantier, än vad kommittén ansett sig böra föreslå, om expropriationsrätten icke bara skall tjäna företagareintresset eller vinningslystnaden, utan med minsta skada för den jordbrukande befolkningen och andra medföra allmännyttiga och nationalekonomiskt fördelaktiga resultat.

När man vidare tar i övervägande, att kommittébetänkandet innehåller framställningar rörande så omtvistade och avgörande spörsmål för Sveriges kraftproduktion som de, vilka beröra kungsådrans tillvaro och införandet av en koncessionslagstiftning för utbyggande av vattenfall, inses, hur nödvändigt det är, att ärendet kommer inför riksdagen i synnerligen väl förberett skick.

Det är för övrigt en hel mängd av viktiga frågor, som falla inom det lagstiftningsområde, som här avhandlas. Det må endast erinras om att utlänningar eller av utländskt kapital beroende bolags förvärv av kraftkällorna nära sammanhänger därmed. I vårt västra grannland har vattenrättslagstiftningen rullats upp med utgångspunkt från försöken att begränsa det utländska finanskapitalets herravälde över naturtillgångarna. Kommittén har icke ägnat denna sak någon uppmärksamhet. Den har likaledes lämnat utan avseende vad som för ortsbefolkningen kring ett kraftföretag är viktigt nog, nämligen möjligheten att få förköpsrätt till kraften inom viss gräns. Det vore ju egendomligt, om t. ex. kraften skulle få exporteras till grannländerna, men ortsbefolkningen fortfarande nödgas importera fotogen och kol för sin årliga konsumtion. Flera andra synpunkter skulle kunna framföras, men det, som nu anförts, torde vara till fyllest att motivera uttalandet om att ärendet måste i synnerligen väl förberett skick och underkastat en allsidig prövning komma på riksdagens bord.

Nu måste man emellertid, tyvärr, säga, att vad som hittills blivit

känt om ärendets behandling icke är ägnat att ge den känsla av trygghet för att alla synpunkter bliva beaktade, som man kunde önska.

Hela det framlagda kommittébetänkandet, såväl i fråga om dess allmänna läggning som beträffande de förslag, vilka framställas, och beskaffenheten av kritiken mot en uppfattning motsatt kommitténs, bär tydliga spår av den sammansättning, dåvarande regering gav åt densamma. Företagareintresset, så som det tolkas av kraftindustriens målsmän, tar sig det mest fullödiga uttryck, men föga varnas av de strävanden, vilka avse att tillförsäkra hela nationen fördelen av att inom sina råmärken äga de väldiga krafttillgångarna. Kommittébetänkandet framstår som ett genomarbetat och enhetligt uttryck för åskådningar, vilka äro rakt motsatta dessa strävanden, och det står i väsentliga delar i strid med den kraftkonsumerande industriens och ortbefolkningens intressen. När så befinnes vara förhållandet, är det så mycket viktigare, att även andra synpunkter än de, kommittén anlagt, få göra sig gällande redan på förberedelsernas stadium under det stora lagstiftningsarbetet. Har man förut sorgfälligt uteslutit dem, böra de nu få tillfälle att göra sig hörda. En lycklig lösning av frågan åstadkommes icke på annat sätt.

Efter vad man kunnat erfaras, har Kungl. Maj:t likväl icke ännu vidtagit någon åtgärd i detta syfte. Sedan yttrandena över kommittébetänkandet inkommit, tillkallades visserligen tvenne jurister inom justitiedepartementet, varav den ene var kommitténs sekreterare och ledamot, för att granska utlåtandena och göra de bearbetningar av lagförslaget, som därav kunde anses påkallade, men det är givet, att deras arbete under dylika förhållanden måste bli av i huvudsak lagteknisk beskaffenhet. Den ene av ämbetsmännen torde i varje fall i sak vara bunden vid sitt tidigare votum. Vi ha således för närvarande icke någon beredning, som fått ovannämnda uppgift, utan den faran föreligger, att kommittébetänkandet efter denna mer lagtekniska bearbetning går till lagrådet och så under ideligt skriande från intresserat håll drives fram till avgörande i riksdagen, utan att de i eminent mening »sammällsbevarande» synpunkterna fått göra sig hörda innan dess. Så bindes utvecklingen för avsevärd tid framåt på ett sätt, som icke är till gagn för land och folk, utan i främsta rummet tillgodoser intressen, vilka borde underordnas samhällets välfärd.

Det är i syfte att förekomma, att lagstiftningsarbetet i denna fråga växlas in på ett dylikt felpår, yrkande här framställles om förnyad saklig beredning av ärendet. Därmed torde något nämnvärt försinkande av dess slutliga avgörande icke komma att ske.

Vad den ifrågasatta beredningen angår, tillhör det givetvis Kungl.

Maj:t att eusam besluta om densamma, efter det annodan framställts från riksdagens sida. Den förvissningen må likväl kunna uttalas, att Kungl. Maj:t därvid beaktar de önskemål, som ovan anförts, och att resultatet av beredningens arbete måtte offentliggöras och ej endast ske inom departementet på sådant sätt som de nu tillkallade ämbetsmännens arbete bedrives.»

Herr Lindhagens motion.

Beträffande motiveringen för herr *Lindhagens* hemställan hänvisas till motionen, som vidhäftas detta utlåtande.

Herr Pers' motion.

Motiveringen till herr *Pers'* motion är av följande lydelse:

»Sedan några år pågår förhandling om att reglera vattenföringen i Dalälven, framför allt i dess stora naturliga regleringsbassäng, sjön Siljan. Frågan ligger hos Kungl. Maj:t, som bland annat har att lämna tillstånd till överbyggande av kungsådran vid Grådafallet, tröskeln vid älvens utflöde ur sjön.

Vad industrien väntar sig av företaget belyses klart av följande ur Stockholms Dagblad för onsdagen den 20 januari för i år hämtade redogörelse för en till Kungl. Maj:t på samtliga intresserade verkägares vägnar ingiven inläga i syfte att påskynda frågans administrativa behandling. I den åberopade redogörelsen heter det bland annat.

Den effektiva fallhöjden från Siljan till havet uppgår till cirka 146 meter, varav inom ett par år nära $\frac{3}{5}$ bliva tagna i anspråk. Vid fallsträckans fullständiga utnyttjande beräknas det enbart genom Siljans reglering kunna tillskottet i lågvatteneffekt till cirka 60,000 turbinhästkrafter och den i genomsnitt årligen kunna energin till minst 100 miljoner kilowattimmar. Till jämförelse kan nämnas, att Trollhätteverkets totala energiproduktion år 1913 utgjorde cirka 200 miljoner kilowattimmar.

Kostnaderna för regleringens genomförande beräknas till cirka 2,600,000 kronor, varav cirka 267,000 kronor utgöra ersättning (exklusive 50 procents förhöjning) till strandägare för skada å lågländ mark, huvudsakligen slätteräng. Det av regleringen påverkade strandområdet ligger avsevärt *under* nuvarande högsta vattenstånd, jordmånen är icke den bästa och någon avgörande försämring av brukningsmöjligheten för återstående hemmansdelar uppstår veterligen icke på någon plats. Genom sänkning av högvattenstånden kommer å andra sidan jordbruket kring Siljan att beredas viss fördel. Någon nämnvärd inverkan å båttrafiken medför regleringen icke, och en del befarade sanitära olägenheter skola säkerligen kunna utan svårighet avhjälpas genom särskilda åtgärder. För timmerflottningen längs älven kommer regleringen genom lågvatten-

mängdens ökning att bliva till stort gagn. I detta avseende kan nämnas att i Dalälven nedanför Siljan under denna vinter kvarligga cirka 2,200,000 stycken flottgods, huvudsakligen pappersmasseved, som ej kunnat nedflottas till respektive verk på grund av vattenbristen. Påtagligt är att, jämfört med nyttan för älvdalen och för hela landet av en rationell vattenreglering, den därav vållade skadan blir mycket ringa. Vid Dalälvens vattenkraft äro redan nu knutna ytterst viktiga delar av landets industri. Dit höra sålunda Kvarnsvedens pappersbruk, järnverk vid Domnarvet, Avesta, Horndal, Sandviken, Gysinge, Söderfors och Älvkarleö, gruvdrift i Norberg m. fl. platser, den i flera avseenden betydelsefulla kemiska industrien vid Månsbo, Fors sulfitfabrik och slutligen Stockholms stads blivande kraftverk, för kommunala och storindustriella behov, samt statens stora Älvkarlebyverk, med kommunala abonnenter som Gävle, Uppsala, Enköping, Västerås, delvis med betydande industri, och industriella verk som Dannemora, Hofors och Klosters järnverk, Hallsta pappersbruk m. fl.

Vid de flesta utbyggda vattenfallen lider man av vattenbristen under de årligen återkommande lågvattenperioderna, och det är därför påtagligt att vattendragets reglering och den därmed följande jämnare driften omedelbart skulle väsentligt öka den industriella produktionen samt bereda bättre arbetsförhållanden vid bestående verk och i hela orten. Av än större betydelse är emellertid att genom regleringen utsikterna i hög grad ökas för tillkomsten av nya industrianläggningar med därav följande ökade arbetstillfällen och bättre utkomstmöjligheter.

Att en jämnare industrikraft längs älven även för trakterna omkring och ovanför Siljan kommer att medföra gynnsamma återverkningar har också bland ortens befolkning erkänts, och den nuvarande vattenbristperioden med därav följande minskning i arbetstillfällen och industriell produktion samt minskad köpkraft har tvivelsutan kraftigt bidragit att i stort sett stärka denna uppfattning. Detta utesluter naturligtvis icke att på sina håll strandägare genom protester under olika former söka för egen del vinna största möjliga fördel eller ersättning i samband med regleringens genomförande.

Med tanke på de svårigheter, som landets näringsliv under de närmaste åren sannolikt går till mötes, framstår med särskild styrka nödvändigheten att nu på allt sätt befordra den industriella produktionen. En reglering av Dalälven, framför allt Siljan, hör till de åtgärder, som snabbt nog kunna skapa betingelser för ökad produktion, till gagn för hela landet utan nämnvärd skada för någon dess inbyggare, och arbetsutskottet hemställer därför, att Kungl. Maj:t ville på allt

sätt befrämja industriens och kraftverkets egna strävanden i detta syfte, främst genom ett påskyndande av regleringsfrågans administrativa behandling samt genom framläggande snarast möjligt av förslag till ny vattenlag.'

Denna koncentrerade framställning ger en föreställning om industriens intresse och de fördelar den väntar sig av företagets utförande. Här äro emellertid ett par andra intressen, som knappast kunnat göra sig hörda på samma verksamma sätt, nämligen jordägarnes intressen i de orter, som beröras av regleringen, alltså huvudsakligen de tusentals små jordägarna kring Siljan och Orsasjön samt det allmännas intresse i vidsträckt mening.

Vad jordägarna beträffar, så få de sig i den här relaterade framställningen en sidoblick med anledning av befarade försök att genom protester vilja tillvinna sig stora ersättningsbelopp. Erfarenheten lär, att sådant icke är uteslutet. Men erfarenheten lär också något annat.

Riksdagen har haft något att göra med regleringen av sjön Skagern. Och om det än har varit svårt att få en rätt föreställning om de förhållanden, som givit upphov till allt vad som rörts upp i den frågan, nog var det väl ändå ganska uppenbart, att ärendets behandling lidit av väsentliga brister och att anledning till missnöje förefanns. Det föreföll åtminstone mig uppenbart, att strandägarna ej kunnat fatta, hur företaget skulle verka för orten i dess helhet. Varje enskild hade sökt att se sig tillgodo och blivit tillgodosedd i större eller mindre mån, men ingen hade fört talan för orten i stort och med full överblick över företagets konsekvenser.

Gällde detta redan vid Skagerns reglering, huru mycket mer skall det äga sin giltighet vid ett företag som Siljans med bisjöar reglering, ett företag av långt större dimensioner och mycket invecklade förhållanden?

Den rättsprocedur, som följes vid handläggningen av en sådan fråga enligt nu gällande bestämmelser, är icke avpassad för så stora och invecklade förhållanden. Härav följa svåra olägenheter. Ett starkt industriintresse med stora vinstmöjligheter handlar målmedvetet och enhetligt. Till sitt förfogande kan det erhålla de yppersta tekniska och juridiska biträden, som stå att erhålla i landet. Även tidningspressen användes i regel till att preparera den allmänna meningen till dess fördel. Jordägarna ha att göra sig gällande var för sig och lägga vanligen vikten vid att erhålla ett så stort ersättningsbelopp som möjligt. De gemensamma, ofta högst betydande intressena äro i fara att bli

förbisedda. Olika orter kunna äga stridiga intressen. Sådana inbördes stridigheter kunna också tillskapas därigenom, att sökandeparten erbjuder särskilda förmåner för en del av rättsägarna. Därtill kommer, att alla de för frågan ytterst viktiga förundersökningarna ske på framställning av industriintresset, som helt naturligt är angeläget därom att dess synpunkter bli tillgodosedda. Häri ligger ej något klander, men det måste nedges, att strandägarna äro långt sämre ställda, som, splittrade, som de äro, ej äga möjlighet att åstadkomma de ofta vidlyftiga och kostsamma undersökningar, som behövdes för att ställa deras sak i riktig belysning även från de synpunkter, som de företrädesvis behövde få belysta. Vissa ämbetsmyndigheter ha visserligen till uppgift att tillgodose dessa, men det blir oftast en formell granskning och den förekommer på en sen tidpunkt. Den, som kan lägga papperen bäst tillrätta, har de största chanserna. Det förefaller, som om det vore alldeles nödvändigt att staten ställde kostnadsfri rättshjälp till förfogande för de tusentals små sakägare, som var för sig ej kunna erbjuda motvikt för tillvaratagande av sin rätt mot en mäktig grupp av intressenter, som stå på den andra sidan. Härvid framställa sig framför allt just bevakande av sådana gemensamma intressen, som den enskilde har svårt att överblicka och vanligen även saknar material att föra fram med någon framgång. Här är det dock fråga om att ingripa i av naturen utformade förhållanden på ett mycket kraftigt sätt. Siljans lägsta vattenstånd skall sänkas 90 centimeter, d. v. s. i runt tal en meter. Med de stora fördelar, som en ytterligare sänkning skulle medföra, lärer denna ej utebli. Kungl. vattenfallsstyrelsen ställer också en sådan i utsikt. Medelvattenståndet skulle emellertid höjas. Hur en sådan förändring i naturförhållandena kommer att verka i olika riktningar, det är ingen lätt sak att bedöma ens för lärt och kunnigt folk, än mindre hos en allmoge, som ej kan förutsättas äga nödiga insikter därför.

Vad jag åsyftar med det allmännas intressen i vidsträckt mening rörande denna fråga, skall jag nu söka skissera. Lagen bestämmer att jordägaren skall erhålla ersättning för värderad skada samt 50 procent därutöver. Det är den ena parten. Rörande den andra parten, vattenfallsägarna, är ingen gräns stipulerad för storleken av deras vinst. De få bära bördan av företagets iscensättande, utbetala ersättningsbelopp och bekosta utbyggande av damm samt skötsel av regleringen. Därjämte är någon risk förbunden med hela företaget.

Jag vet ej, om äganderätten till fallen nedanför Siljan i sig innesluter någon ovillkorlig rätt att få tillgodogöra sig förmånerna av de

möjligheter nuvarande lagstiftning erbjuder i fråga om en sådan reglering. Det är en juridisk fråga. Skulle det vara så, då möter oss här det icke alltför ovanliga förhållandet, att den naturliga rättskänslan reagerar mot vad som anses juridisk rätt. Proceduren kräver i alla händelser medverkan av den styrande makten i landet, och denna äger att tillse, att rättvisa i möjligaste mån skipas medborgarna emellan. Jag tillåter mig antaga, att den ovillkorliga rätten till erhållande av denna förmån ej finnes.

Det förefaller att vara alldeles uppenbart, att den förmån, som skulle tilldelas vattenfallsägare genom denna åtgärd, skulle vara mycket betydande. Tillskottet i lågvatteneffekt uppgives av kungl. vattenfallsstyrelsen till 60,000 turbinhästkrafter och den i genomsnitt årligen kunna energien till minst 100 miljoner kilowattimmar. Någon uppgift om vad detta representerar i pengar har jag ej sett, men att det är en synnerligen riklig årlig vinst på de 2,600,000 kronor regleringens genomförande beräknas kosta, därom bör intet tvivel råda.

Är det rätt av det allmänna att låta hela denna vinst komma enskilda tillgodo? Jag förbiser icke, att staten och en del kommuner här höra till företagarna såsom vattenfallsägare, men de stå här i samma förhållande till företaget som enskilda personer. Efter min uppfattning kan det icke vara rätt. Jag unnar företagarna en rundlig del av vinsten till uppmuntran för deras verksamhet och jag förbiser ej deras risker, som i detta fall dock synas vara ganska små. Det allmänna lär knappast kunna komma att få stå med armarna i kors vid enskildas tillgodogörande av de värden, som här utlämnas. Såväl angränsande kommuner som staten få tillgodose kraven på skolor, polisväsende, kommunikationer, för att nämna blott några »titlar». Särdeles under nydaningsarbetet ställas ofta stora krav på det allmänna, som föranleda utgifter i olika avseenden.

Dessutom kunna oförutsedda materiella rubbningar befaras, som behöva avhjälpas eller måhända ännu hellre förebyggas, men vars beskaffenhet icke på förhand kan bestämmas. Det vore obilligt, om sådant skulle läggas på statens skattdragare och än sämre om staten skulle uraktlåta att vidtaga sådana anordningar att hjälp kunde lämnas i behörig utsträckning.

Vilken risk för naturkatastrofer, som här kan föreligga, skall jag söka förklara.

Österdalälven bildar vid sitt infall i Siljan ett delta av omkring en mils längd. Älven går här i lös sand i många vindlingar och dess fåra ändrar alltjämt läge. Ända till år 1659 utmynnade den i Orsa-

sjön, men bröt i maj det nämnda året en ny fara fram till den nuvarande lilla älven, som kommer från Orsasjön. En by, som låg i vägen, bortspolades. Härom skrev hundra år senare topografen Abraham Hülpfers: »1659 på maji hotades kyrkan (Mora) av älven, som då utskar en ny fart till Siljan, vid 10 och en halv alns ovanlig vattuflod, varvid en stor by, Säbbenbo kallad, med alla som därinne varit nattetiden fördränktes, då blev Sandängen, som förut var landfast, kringfluten och omgives nu av Orsasjön, gamla och nya älygången». År 1860 var det stor fara för att älven skulle fortsätta på sin strävan att taga sig rakaste vägen ned i Siljan. Mora kyrka, Morastrands köping med järnvägsstation och andra anläggningar stå på den på smalaste stället endast 350 meter breda remsa, som ännu är kvar efter ett tidigare skede med högre vattenstånd i Siljansbäckenet. Vid varje hastig vårflod är denna remsa i fara att mer eller mindre hastigt förminskas, kanske bortföras. Var och en kan förstå, att en sänkning av Siljans lågvattenstånd, som skulle inträffa varje normal vår, innebär en ökad fara för upprepande av en sådan naturkatastrof. Vad denna skulle innebära i materiellt avseende kan man förstå, då man vet, att förutom den nämnda kyrkan och köpingen en hel grupp stora byar äro byggda på detta omtalade i viss mån i rörelse varande delta. Indalsälvens brytande av en ny fara förbi det s. k. Döda fallet bestyrker också, att händelser av denna beskaffenhet ej ligga utom möjlighetens gränser.

Bifogade karta, utarbetad av docenten i ekonomisk geografi vid handelshögskolan, friherre Sten De Geer, ger en åskådlig bild av förhållandena på det ovan omtalade delat mellan Siljan och Orsasjön. Allmogen har här sedan gamla tider vidtagit betydande strandskoningsarbeten för motarbetande av älvens skärningar, arbeten, som dock sedan omkring 30 år upphört, icke på grund av minskat behov, utan därför att ett sådan allmänt ändamål ej kunnat tillgodoses inom de nuvarande kommunallagarnas ram.

Det är klart, att fara förefinnes för långsamt skeende eller plötsliga förändringar i den terräng, som älven genomlöper överallt där älven går i lösa jordlager och strömningshastigheten förändras genom höjning eller sänkning av tillopps- eller avrinningsnivån.

Även om intet bestämt kan sägas angående risken för upprepande av en sådan händelse, som den här ovan berörda, så bör staten likväl efter min uppfattning gradera sig därför, genom att åt sig eller respektive kommuner eller båda förbehålla en andel av det goda, som den utdelar åt enskilda vid medverkande till en sådan reglering. Önskligt vore också, att anordningar träffades, som gjorde det möjligt att utan

omgång förebygga eller bota sådana skador, som kunna uppstå till följd av dessa här antydda förhållanden. Behov av permanent beskaffenhet för tillgodoseende av sundhet, vårdande av fiske o. s. v. kunna också visa sig behöva tillgodoses.

Vid en sådan reglering upprepas en företeelse, som kunnat iakttagas under skogsindustriens utveckling i vårt land. Skogsavverkningarna ha ofta lämnat skogskommunerna, i vilka skogen vuxit, mer eller mindre utarmade, under det att landet vid kusten och städerna absorberat den av skogen skapade rikedomen. Här är det i själva verket fråga om att disponera vattensystemet i östra Dalälven ovanför älvarnas förening till förmån för älven och orterna nedanför denna föreningspunkt. Siljan skall nämligen enligt planen även reglera den ojämna tillrinningen från Västerdalälven till den förenade fåran. Siljans och Orsasjöns reglering är blott inledningen till en systematisk reglering av hela Dalälvens övre flodsystem med dess hundratals sjöar. Må vara, att ett sådant intresse kan vara fullt legitimt, det vill jag ingalunda förneka. Men det binder möjligheterna för denna landsända till förmån för en annan del av landet, låt vara i samma flodådra. I fråga om skogsindustrien ha statsmakterna nu sett sig nödsakade att sörja för att skogskommunerna skola bli tillgodosedda på ett eller annat sätt. I här förevarande fall förefaller det som om det skulle vara överensstämmande med rättvisa och billighet, att den trakt, de kommuner, som få underkasta sig regleringen med därav följande olägenheter av olika slag, trevnadsminskningen även inbegripen, skulle kunna erhålla något materiellt vederlag, så att de kunde vidtaga och understödja åtgärder till allmänt gagn.

Efter regleringen av Dalälven med Siljan följa regleringarna av norrlandsälvarna, en efter annan i en lång rad. Indalsälven med Stor-sjön har redan gjort sig påmind. Det vore högeligen önskvärt, om denna föreliggande reglering skedde efter grunder, som tillgodosåge rättvisa och billighet åt alla håll. Jag betvivlar, att detta låter sig göra med nuvarande lagbestämmelser. Ingalunda skall det förnekas, att industrien har anspråk på att frågan löses utan onödig tidsutdräkt, men å andra sidan bör faran för orättvisor och illa avpassade anordningar från det allmännas sida ej underskattas. Här behöver en mönsterreglering ske, som icke blott tillgodoser enskildas berättigade intressen, utan även tillfredsställer det allmänna rättsmedvetandet. Min övertygelse är, att särskilda, för dylika stora regleringar avpassade lagbestämmelser äro nödvändiga härför.

Med stor tvekan har jag gett mig in på denna fråga, väl inseende

mina insikers bristfällighet. De stora allmänna intressen, som stå på spel, ha förmått mig att upptaga ett konkret fall, som är belysande för ett helt område av spörsmål, vilket allt mera upptager landets intresse.»

Slutligen har herr *Ingeström* såsom stöd för sin hemställdan åberopat följande:

Herr Ingeströms motion.

»I nu gällande förordning om jordägares rätt över vattnet å hans grund stadgas, att, om uppdamning företages, strandägare, vars jord genom uppdamningen sättes under vatten eller därav skadas, skall äga rätt till ersättning, motsvarande fulla värdet och hälften därutöver av den honom tillfogade skadan, men strandägaren erhåller däremot icke någon som helst gottgörelse för andra förluster. Han får sålunda ej ersättning för framdeles obehövlige byggnader eller för minskade arbetstillfällen till följd av åkerarealens reducering m. m.

Se vi emellertid på nu gällande expropriationsförordning, finna vi där bestämmelse om, att, när expropriationsrätt äger rum beträffande en del av en fastighet och en återstående del av fastigheten bliver för ägaren eller innehavaren onyttig genom avskiljandet eller därigenom synnerligt men i nyttjanderätten uppkommer, hela fastigheten skall lösas, om ägaren det äskar.

Det synes mig rättvist, att samma bestämmelse som i expropriationsförordningen införes beträffande sådan mark, vilken genom uppdamning framtages en strandägare, och jag anser ett skyndsamt införande av dylikt stadgande så mycket mer av behovet påkallat, som uppdamningar för erhållande av större vattenkraft numera ofta företagas och strandägarna till följd av nu gällande lagar därav tillskyndas oförskyllda förluster, vilket måste anses desto mer betänkligt, som vattenkraftsföretagaren ändock genom strandägarnas uppoffring beredes en stor vinst samt strandägarna därför med fog skulle kunna göra anspråk på någon del av vinsten. I det förslag till vattenlag, som av särskilda kommitterade år 1910 avgivits, ha strandägarnas intressen härvidlag icke tillbörligen tillgodosetts.

Det är också i ett annat kanske ännu viktigare avseende, som samma förhållande äger rum och strandägarna gent emot uppdamningsintresset ha en synnerligen svag ställning.

Utredningen rörande den skada, som beräknas komma att drabba strandägaren, verkställes i regel av en av Konungens befallningshavande på ansökan av käranden förordnad sakkunnig. På denna utredning grunda domstolarna i övervägande grad sina beslut. Denna förrättning utföres emellertid med sökandens viktiga intresse för ögonen och kanske därför

icke alltid med nödig hänsyn till alla de omständigheter, som kunna verka ogynnsamt för strandägaren. Förrättningen kan möjligen av en eller annan anledning bliva mindre noggrant eller rent av felaktigt utförd, vilket också i flera fall visat sig vara händelsen.

Strandägarna, som ofta utgöras av ett flertal mindre jordbrukare i små omständigheter, kunna svårigen vid sådana förhållanden skaffa sig rättvisa. Därtill fordras enighet och penningar, vilka ej gärna riseras, då utgången måste vara oviss.

Jag vill erinra om 1879 års lag om dikning och annan avledning av vatten, som vid liknande förhållanden skyddar vattenverksägaren mot strandägaren. Där stadgas nämligen, att i mål om ändring eller utrivning av vattenverk, som utgör hinder mot vattenavledning, ävensom i vissa därmed likartade mål, sökanden — i detta fall strandägaren — skall vara skyldig att bekosta vederpartens — i detta fall vattenägarens — rättegångskostnader vid första domstolen. I denna rättegångskostnad måste ersättning för den sakkunniga utredningen vattenverksägaren å sin sida låter företaga anses inbegripen.

Liknande bestämmelser borde gälla vid uppdämning, så att strandägarna, om de ej godkände den på sökandens initiativ utförda förrättningen, skulle äga rätt för undersöknings verkställande och för bevakande av sin rätt vid första domstolen tillkalla sakkunnig tjänsteman, vilkens ersättning till skäligt belopp skulle gäldas av sökanden.»

Utskottet.

Likalydande motioner som nu föreliggande av herrar Lindhagen och Palmstierna avlämnades till nästföregående riksdag. Jordbruksutskottet, som då behandlade dessa motioner gemensamt, yttrade därvid följande:

»Den kritik, som av motionärerna riktats mot vattenrätts- och dikningslagstiftningskommittéernas ifrågavarande, den 17 december 1910 samfällt avlämnade betänkande, och varmed de avsett att motivera sina krav på revision av det med samma betänkande framlagda förslag till ny vattenlag, synes i främsta rummet taga sikte på vissa för lagförslaget grundläggande huvudprinciper. Sålunda göres i motionerna gällande, att kommittéerna i alltför hög grad tillgodosett den kraftproducerande industriens intressen på bekostnad av vissa betydelsefulla sociala och allmännyttiga sådana, vilka icke i behörig mån skulle hava vunnit beaktande.

Motionärernas erinringar och anmärkningar giva emellertid icke blott uttryck åt vissa allmänna, lätt överblickade önskemål med avseende å huvuddragen i den väntade vattenrättslagstiftningen. De äga nämligen

uppenbart den betydande räckvidd samt förutsätta för sitt bedömande en sådan ingående och omfattande kännedom om det ifrågavarande lagförslaget, även i dettas detaljer, att en noggrann och sorgfällig prövning av nämnda anmärkningars rättmätighet av naturliga grunder — främst den begränsade tid som står till ett riksdagsutskotts förfogande — icke gärna är möjlig eller tänkbar.

Alldeles oavsett frågan om det befogade, rent sakligt sett, uti motionärernas önskemål om största möjliga utrymme i den blivande vattenlagen för vissa av dem framhållna samhällliga och sociala ändamål, läser sålunda utskottet — som å andra sidan ingalunda vill bestrida eller förringa värdet av de utav motionärerna framförda, högst betydelsefulla allmänna synpunkter i fråga om vikten av att vår nya vattenlagstiftning avväges med opartiskt hänsynstagande till olika, sinsemellan tävlande intressen — på grund av ovan framhållna omständighet icke skäligen böra uttala sig om, huruvida kommittéernas lagförslag ur nämnda synpunkter är tillfredsställande eller icke. Följaktligen anser sig utskottet, redan av denna anledning, icke kunna förorda den av motionärerna påyrkade överarbetning av samma förslag, företagen på de i motionerna angivna grunder och i enlighet med där uppdragna riktlinjer, varigenom godtoges motionärernas uppfattning om ofullständigheten och bristfälligheten i nu nämnda avseenden av det utförda kommittéarbetet.

Förbises får emellertid icke, att den närmare utformningen av vattenlagförslaget ännu pågår. Såsom jämväl i motionerna erinras, hava tillkallade sakkunniga, sedan numera samtliga yttranden från ämbetsverk och myndigheter inkommit, erhållit i uppdrag att göra förslaget till föremål för undersökning och bearbetning i syfte att, där behov därav framträder, åvägbringa nödiga förbättringar. Att innan denna undersökning slutförts och medan ännu oavgjort är, till vilket resultat i avseende å vattenlagens slutliga gestaltning densamma kan visa sig leda, begära en ytterligare undersökning synes utskottet icke lämpligt. Enligt utskottets mening torde det i stället uppenbarligen vara allt skäl att avvakta såväl resultatet av den överarbetning av lagförslaget, vilken för närvarande företages inom vederbörande departement, som av det övervägande och den granskning, som jämväl från Kungl. Maj:ts sida sedermera givetvis kommer att ägnas detsamma. Utskottet hyser alltså den förväntan, att det ifrågavarande förslaget till ny vattenlag, innan detsamma i slutgiltigt skick framlägges för riksdagen, underkastas en saklig och omsorgsfull prövning, som lämnar säkerhet för att alla berättigade intressen blivit tillbörligt och fullt ut beaktade.

Vidkommande sedan det i punkt 2) av herr Lindhagens förevarande motion framställda yrkande, avseende ändrade och skärpta villkor för tillstånd till kungsådras överbyggande — antingen i lag uttryckligt stadgade eller eljest av Kungl. Maj:t i de särskilda tillståndsresolutionerna föreskrivna — tillåter sig utskottet hänvisa till jordbruksutskottets vid nästlidet års riksdag avgivna yttrande, nr 147, i anledning av en då av samme motionär väckt motion med enahanda yrkande, som det nu i denna senare punkt föreliggande. I nämnda yttrande finnas utförligt angivna de skäl och synpunkter, vilka syntes utskottet vara av beskaffenhet att helt avlägsna motionärens farhågor, att icke de av Kungl. Maj:t dittills tillämpade upplåtelsevillkor skulle vara för tillvaratagandet av samhällets rätt fullt betryggande. Dessa synpunkter föranledde utskottet att avstyrka bifall till då förevarande motion, som i enlighet härmed blev av båda kamrarna avslagen. Vad 1913 års jordbruksutskott i sådant avseende anfört synes utskottet fortfarande äga sin fulla giltighet.»

Med anledning av vad sålunda anförts hemställde utskottet, att de i motionerna gjorda yrkanden icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda, vilken hemställan av båda kamrarna bifölls.

Några nya synpunkter hava icke framställts av motionärerna, och det vill alltså synas som borde utskottets uttalande vid sista riksdagen, vilket vunnit kamrarnas godkännande, jämväl i år äga giltighet.

Vad sedan angår herr Pers' motion, så tager denna företrädesvis sikte på förhållandena beträffande Siljan. De villkor, under vilka en reglering av vattenförhållandena där må kunna äga rum, bero givetvis på underhandlingar med vederbörande rättsägare och på medgivande av Kungl. Maj:t. I det förslag till vattenlag, varom nu närmast är fråga, har också vattenreglering, som berör bland annat Siljan, blivit undantagen från annars föreslagna rättsregler samt överlämnats till Kungl. Maj:ts särskilda prövning. Att nu och i detta sammanhang göra ett bestämt uttalande, huruvida staten borde genom särskilda lagstiftningsåtgärder tillförsäkra sig och »vederbörande kommuner» viss del av det genom regleringen tillskapade värdet, för att med tillhjälp av detta motverka och gottgöra risker, vilka kunna vara förbundna med företaget, förefaller av skäl, som ovan anförts, olämpligt, då detta spørsmål ju måste intimt sammanhänga med vattenlagstiftningens övriga delar. Och då innevarande års riksdag redan uttalat sig för utredning, avseende åtgärder för beredande av rättshjälp genom det allmänna åt parter, som på grund av svag ekonomi eller oförmåga i övrigt att tillvarata sina intressen därav äro i behov, så synes något riksdagens utta-

lande i anledning av den del i herr Pers motion, som påyrkar kostnadsfri rättshjälp vid större vattenregleringar, icke heller kunna ifrågasättas.

Beträffande slutligen herr Ingeströms motion, så upptager det ofta berörda förslaget till vattenlag just sådana bestämmelser, som av motionären i motionens första del påyrkas. Någon skrivelse i motionens syfte i denna del kan av sådant skäl icke ifrågasättas, då det ifrågställda spørsmålet genom kommittéförslaget är lagt under Kungl. Maj:ts prövning. Även om de i motionens senare del föreslagna nya bestämmelser rörande rättegångskostnads gäldande skulle kunna hava något fog för sig eller åtminstone böra komma under omprövning, så synes i varje fall denna speciella fråga knappast böra föranleda en särskild riksdagsskrivelse, då detta spørsmål i hela dess vidd redan ligger under Kungl. Maj:ts bedömande och därvid de av motionären framhållna synpunkter säkerligen komma under prövning.

Utan att alltså vilja förneka, att det framlagda förslaget till vattenlag kan i åtskilliga stycken tarva överarbetning och rättelser, innan detsamma slutligen upphöjes till lag, vill utskottet dock framhålla, att sådana rättelser säkerligen, där de efter noggrann prövning befinnas välgrundade, komma att företagas av Kungl. Maj:t, innan förslaget framlägges för riksdagen. Jämväl riksdagen lär icke underlåta att ägna det förslag, som sålunda kommer att föreläggas densamma, en ingående och saklig granskning.

Utskottet finner alltså, att icke heller herrar Pers' och Ingeströms motioner böra föranleda någon riksdagens åtgärd.

På grund av det anförda får utskottet hemställa:

- a) att herr Lindhagens under punkt 1) i hans förevarande motion framställda yrkande icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda;
- b) att herr Palmstiernas ifrågavarande motion icke må föranleda någon riksdagens åtgärd;
- c) att den av herr Pers väckta motionen icke må föranleda någon riksdagens åtgärd;
- d) att den av herr Ingeström väckta motionen icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda; samt

e) att icke heller herr Lindhagens under punkt 2) i hans motion gjorda yrkande må vinna riksdagens bifall.

Stockholm den 14 maj 1915.

På jordbruksutskottets vägnar:

D. PERSSON i Tällberg.

Närvarande: herrar Persson, Ericsson, Odelberg, Petersson, Holmquist, Fahlén, Hellström, Lindblad, Linders, Sjöblom, Ekerot, greve Wachtmeister, Nilsson i Linnäs, Hage, Larsson och Olausson.

Reservationer:

av herrar *Persson, Petersson, Holmquist, Hellström* och *Olausson*, vilka ansett, att utskottets yttrande och förslag bort hava följande lydelse:

»Inför den väntade omläggningen av vår vattenlagstiftning har intresset allt livligare samlats kring vissa betydelsefulla vattenrättsliga spörsmål, främst frågan om förutsättningarna för vattendragens tillgodogörande för kraftändamål i ökad utsträckning.

Det låter sig icke förneka, att ett visst motsatsförhållande för närvarande råder mellan å ena sidan vattenkraftsindustriens önskemål om utvidgade möjligheter för tillgodogörande av landets vattenkraftkällor samt å andra sidan kraven på behörigt tryggnad av vissa andra intressen och näringsgrenar — främst jordbruket — vilka äro av vattendragen beroende eller naturligen beröras av vattenförhållandenas gestaltning. Även om det sålunda å ena sidan måste erkännas, att ett underlättat och ändamålsenligare utnyttjande av våra vattentillgångar verksamt skulle främja utvecklingen av landets ekonomiska liv, har det å andra sidan framstått såsom en angelägenhet av ej mindre vikt, att vid reglerandet av ifrågavarande rättsförhållanden ovan antydda övriga vattenrättsintressen — allmänna såväl som privata — ej bliva tillbakaträngda, utan fastmera tillgodosedda på ett socialt ändamålsenligt sätt. Det har syns utskottet, som om här förevarande motioner, ehuru skiljaktiga till innebörd och räckvidd, dock äga en påtaglig samhörighet i syfte såsom olika uttryck för en gemensam omsorg om tillvaratagandet av det allmännas rätt och den jordbrukande befolkningens intressen.

Vad först angår herrar *Lindhagens* och *Palmstiernas* motioner, innehålla de, såsom synes, den förra en genomförd, den senare en mera allmänt hållen kritik av vattenrätts- och dikningslagstiftningskommittéernas den 17 december 1910 avlämnade betänkande, såvitt angår den lukrativa vattenrätten. Båda motionerna utmynna i yrkanden om revision av det med samma betänkande framlagda förslag till ny vattenlag, en revision som herr *Palmstierna* för sin del önskar begränsad till nämnda del av vattenrätten.

Motsvarande yrkanden framställdes redan föregående riksdag av samma motionärer uti väsentligen likalydande motioner. Nämnda riks-

Herrar Lindhagens och Palmstiernas motioner.

dags jordbruksutskott, som till gemensam handläggning upptog motionerna, yttrade i anledning av desamma, bland annat, följande:

» — — — — —

Motionärernas erinringar och anmärkningar giva emellertid icke blott uttryck åt vissa allmänna, lätt överblickade önskemål med avseende å huvuddragen i den väntade vattenrättslagstiftningen. De äga nämligen uppenbart den betydande räckvidd samt förutsätta för sitt bedömande en sådan ingående och omfattande kännedom om det ifrågavarande lagförslaget, även i dettas detaljer, att en noggrann och sorgfällig prövning av nämnda anmärkningars rättmätighet av naturliga grunder — främst den begränsade tid som står till ett riksdagsutskotts förfogande — icke gärna är möjlig eller tänkbar.

Alldeles oavsett frågan om det befogade, rent sakligt sett, uti motionärernas önskemål om största möjliga utrymme i den blivande vattenlagen, för vissa av dem framhållna samhälleliga och sociala ändamål, lärer sålunda utskottet — som å andra sidan ingalunda vill bestrida eller förringa värdet av de utav motionärerna framförda, högst betydelsefulla allmänna synpunkter i fråga om vikten av att vår nya vattenlagstiftning avväges med opartiskt hänsynstagande till olika, sinsemellan tävlande intressen — på grund av ovan framhållna omständighet icke skäligen böra uttala sig om, huruvida kommittéernas lagförslag ur nämnda synpunkter är tillfredsställande eller icke. Följaktligen anser sig utskottet, redan av denna anledning, icke kunna förorda den av motionärerna påyrkade överarbetning av samma förslag, företagen på de i motionerna angivna grunder och i enlighet med där uppdragna riktlinjer, varigenom godtoges motionärernas uppfattning om ofullständigheten och bristfälligheten i nu nämnda avseenden av det utförda kommittéarbetet.

Förbises får emellertid icke, att den närmare utformningen av vattenlagförslaget ännu pågår. Såsom jämväl i motionerna erinras, hava tillkallade sakkunniga, sedan numera samtliga yttranden från ämbetsverk och myndigheter inkommit, erhållit i uppdrag att göra förslaget till föremål för undersökning och bearbetning i syfte att, där behov därav framträder, åvägbringa nödiga förbättringar. Att, innan denna undersökning slutförts, och medan ännu oavgjort är, till vilket resultat i avseende å vattenlagens slutliga gestaltning densamma kan visa sig leda, begära en ytterligare undersökning, synes utskottet icke lämpligt. Enligt utskottets mening torde det i stället uppenbarligen vara allt skäl att avvakta såväl resultatet av den överarbetning av lagförslaget, vilken för närvarande företages inom vederbörande departement, som av det övervägande och den granskning, som jämväl från Kungl. Maj:ts sida

sedermåra givetvis kommer att ägnas detsamma. Utskottet hyser alltså den förväntan, att det ifrågavarande förslaget till ny vattenlag, innan detsamma i slutgiltigt skick framlägges för riksdagen, underkastas en saklig och omsorgsfull prövning, som lämnar säkerhet för att alla berättigade intressen blivit tillbörligt och fullt ut beaktade.»

De synpunkter, som sålunda voro avgörande för den ståndpunkt föregående års jordbruksutskott ansåg sig böra intaga till då förevarande motioner i ämnet, voro, såsom synes, genomgående av formell natur. Förklarligt nog syntes betänkligheter möta däremot, att riksdagen uttalade sig för behovet av en revision eller omarbetning genom särskilda sakkunniga av ett kommittéförslag, som i likhet med det ifrågavarande alltjämt var föremål för Kungl. Maj:ts granskning och om vars innebörd man för övrigt ej ansåg sig äga erforderlig sakkänedom. Av enahanda hänsyn föreföll det riktigtast att ej heller i övrigt inlåta sig i saklig prövning av motionerna.

Utän tvivel torde antydda synpunkter fortfarande böra tillmätas en viss betydelse. Sålunda anser sig utskottet, som saknar kännedom om, i vilken omfattning Kungl. Maj:t måhända redan föranstaltat om lämplig överarbetning av kommittéförslaget, redan av denna anledning icke rimligen kunna förorda bifall till herrar Lindhagens och Palmstiernas ånyo framställda yrkanden, såvitt de avse en sådan hos Kungl. Maj:t begärd formlig *revision* av förslaget, som nämnda motionärer närmast åsyfta.

Vidkommande åter spörsmålet, i vad mån utskottet, med övertinnande av de formella betänkligheterna i övrigt, kan eller bör ingå på något *sakligt bedömande* av samma motionärens kritik av berörda förslag eller överhuvud taget de framställda önskemålen med avseende å gestaltningen av vår vattenrätt, torde det förtjäna erinras därom, att redan föregående års jordbruksutskott, såsom framgår av det anförda utlåtandet, ingalunda önskade i sak taga avstånd från eller bestrida värdet av motionärernas synpunkter utan fastmera uttryckligen betonade vikten av, att alla berättigade intressen bleve tillbörligt och fullt ut beaktade. Under det att emellertid nämnda utskott nöjde sig med en i motiveringen uttalad förväntan, att så skulle ske, finner däremot utskottet, med den i viss mån vidgade kännedom om vattenlagförslaget, som utskottet under behandlingen av övriga vid innevarande riksdag föreliggande, till utskottet hänskjutna vattenrättsfrågor ansett angeläget att förskaffa sig, ett mera bestämt uttalande jämväl i anledning av förevarande båda motioner numera vara av omständigheterna påkallat.

Vad som härvidlag i främsta rummet synes avgörande för utskottet

är dess önskan, att det från Kungl. Maj:t väntade förslaget till ny vattenlag med hänsyn till frågans vikt och behovet av en skyndsam lösning måtte, då detsamma förelägges riksdagen, framträda i ett sådant skick, att på grundvalen därav ett genomförande av den emotsedda definitiva regleringen av våra vattenrättsförhållanden kan bliva möjligt eller underlättat. Förutsättningarna för vinnande av detta syfte torde åter väsentligen vara beroende av den grad av hänsyn, som vid förslagets utarbetande toges till de samhällliga synpunkterna i allmänhet och lantbefolkningens intressen i synnerhet. Med den uppfattning om kommittéförslagets ledande principer, som det varit utskottet möjligt att bilda sig, vill det förefalla utskottet, som om förslaget i de antydda hänseendena icke vore fullt tillfredsställande och som om icke ringa fög funnes för vissa av de eriurigar, som framställts i herrar Lindhagens och Palmstiernas förevarande motioner.

Uppenbara och i ögonfallande äro de fördelar och medgivanden, som kommittéförslaget i en mångfald hänseenden inrymt åt vattenkraftsintresset. Till belysning av detta förhållande — mot vilket tydligen i och för sig intet är att invända, i den mån icke ett sådant gynnande tillika framstår såsom alltför utpräglat ensidigt eller rentav sker på bekostnad av andra, likaberättigade intressen — vill utskottet, utan att ingå på någon utförligare granskning av kommittéförslaget, allenast fästa uppmärksamheten på vissa punkter.

Det torde till en början få anses ovedersägligt, att kommittéförslaget på ett avgörande sätt bryter med en av de huvudprinciper, på vilka vår lukrativa vattenrätt hittills byggt, nämligen att ett tillgodogörande av vatten såsom drivkraft eller eljest i enskilt syfte icke får ske på sådant sätt, att därigenom annans enskilda rätt förnärmas eller allmänna intressen sättas i fara. I olikhet med gällande vattenrättsordning, vilken sålunda såsom allmän regel föreskriver förbud mot byggande i vattendrag så, att men tillskyndas någon, som ovan eller nedan äger jord, vattenverk eller annan egendom, och medgiver undantag från denna regel endast i vissa närmare begränsade undantagsfall, hava kommittéerna i fråga om tillåtligheten av vattenbyggnadsföretag — och därmed jämställda åtgärder — av beskaffenhet att kunna menligt inverka på annan enskild rätt, föreslagit högst betydelsefulla utvidgningar i ett flertal olika riktningar.

Medan sålunda nu lagstadgade undantag från förbudet mot byggande i vatten, varigenom annans egendom skadas, endast avse skada förorsakad genom uppdämning och dessutom allenast skada å visst slag av egendom — jord och fiske — åsyftar kommittéförslaget att härmed likställa

all skada, oavsett *hur* den åstadkommits och *vilket slag* av egendom den drabbar: således å ena sidan även skada, uppkommen genom sänkning av vattenståndet i ett vattendrag och å den andra sidan skada exempelvis å hus och andra byggnader. Och under det att gällande lag såsom förutsättning för tillåtligheten av uppdamning föreskriver, att därav vållad skada prövas vara *ringa* mot den nytta, som uppdamningen medför, hava kommittéerna i motsvarande hänseende såsom villkor föreslagit en bestämmelse av innebörd, att nyttan av vattenbyggnad ej behöves i värde uppgå till mera än dubbelt mot skadan eller intrånget. Till denna i herr Lindhagens motion utförligt kritiserade bestämmelse skall utskottet tillåta sig att med några ord senare återkomma.

Då vidare enligt vattenrättsförordningen ej under några förhållanden intrång må göras i ovan eller nedan belägen fastighets *andel i strömfall eller vattenkraft*, fordras enligt kommittéförslaget för rätten att tillgodogöra sig jämväl annans lott i vattenfall endast, att vederbörande företagare äger eller är representant för ägare till mer än hälften av fallets vattenkraft (2 kap. 4 §).

Liknande utvidgningar av rätten att för utnyttjande av vatten göra intrång i annans vattenkraft eller taga annans egendom i anspråk hava av kommittéerna föreslagits i åtskilliga andra hänseenden, såsom ifråga om rätten att utnyttja *motliggande* fastighets andel i strömfall, (2 kap. 5 §), att tilltvinga sig *dammfäste* å annans grund (2 kap. 15 §) och att disponera annans mark för verkställande av grävnings-, vattenlednings- och andra dylika åtgärder (2 kap. 15 §). Men kommittéerna hava ej nöjt sig med att för tillgodoseende av enskilds vattenbyggnadsintresse i hittills okänd utsträckning pålägga grannfastighet *servitut* sådana som de nu antydda. Vissa till förmån för samma intresse föreslagna tvångsrättigheter med avseende å annans mark hava nämligen av kommittéerna tänkts anordnade såsom *expropriationsrättigheter*. Här är sålunda tydligen, såsom i herr Palmstiernas motion framhålles, fråga om direkta ingrepp i enskilds äganderätt till förmån för annan enskild. Så är uppenbarligen fallet med den lösningsrätt till *utmål* för kraftanläggning, som omförmäles i 2 kap. 16 § och, om man så vill, i viss mån jämväl den i 2 kap. 6 § stadgade rätten att tvångsvis tillösa sig *oskiftat* vattenfall.

Redan av det nu anförda framgår, att kommittéförslaget till fördel för vattenbyggnadsintresset skulle medföra högst avsevärda inskränkningar i ett rättsskydd, som den enskilde markägaren och jordbrukaren nu åtnjuter. Även om flertalet av dessa inskränkningar måhända låta sig försvaras av berättigade hänsyn till vattenbyggnadsintresset — en

fråga, varom utskottet nu ej vill uttala sig — kan utskottet dock, såsom senare skall beröras, ej undgå att finna, att ifrågavarande minskning i rättsskydd ingalunda är åtföljt av erforderliga garantier, vare sig mot oskäligen skadegörelse genom vattenföretag eller mot utebliven eller otillräcklig gottgörelse för lidna förluster.

I ytterligare ett hänseende kommer emellertid jordbruksintresset, därest kommittéförslaget bliver upphöjt till lag, att sakna ett verksamt skydd, som detsamma hittills ägt. Då nämligen, såsom i förevarande motioner erinras, kommittéerna avsett att ur lagstiftningen avföra begreppet *kungsådra*, får ej förbises, att bland de ändamål, kungsådra är ämnad att tjäna, jämväl ingår uppgiften att förebygga översvämning eller annan uppdamningskada å jord. I den mån sådant enskilt intresse är av kungsådra beroende, har emellertid förslaget ej avsett att bereda något ersättande skydd i vidare mån, än som följer av de förutberörda allmänna förutsättningarna för enskild markägares åläggande att, mot ersättning enligt därför stadgade grunder, tåla skada och intrång, ett skydd, som emellertid samtidigt, såsom utskottet påvisat, även det avsevärt kringskurits.

Vad därefter beträffar kungsådras uppgift att skydda framtida intressen av mera *allmän* betydelse, har förslaget sökt bereda ersättning därför i främsta rummet genom ett stadgande (1 kap. 5 §), varigenom i s. k. större vattendrag vattenägare förklarats pliktig att, till gagn för genomförande av vissa närmare angivna företag av allmän eller därmed likställd betydelse, utan ersättning tåla viss minskning i den honom tillkommande vattenmängden eller vattenkraften. Bortsett från den berättigade anmärkningen, att begreppet »större vattendrag» synes alltför snävt begränsat, torde välgrundade betänkligheter ur de ifrågavarande intressenas, såväl samfärdselns, flottningens och fiskets, som över huvud taget det allmännas synpunkt kunna göras gällande mot det sätt, varpå kommittéerna sökt att med eftergivande av rättsregeln om kungsådras öppenhållande reglera hithörande förhållanden.

Såsom ägnad att i viss mån bereda trygghet för kungsådreintressena har vidare framhållits ett stadgande i kommittéförslaget (2 kap. 13 §), som föreskriver, att vattenbyggnad skall inrättas med hänsynstagande till framdeles *sannolikt* ifrågakommande företag för befrämjande av allmänt eller enskilt ändamål. Betydelsen av detta stadgande förminskas dock väsentligt därav, att detsamma är avsett att tillämpas blott i den mån sådant kan ske utan företagets betungande med oskäligen kostnader.

I stort sett torde sålunda det omdömet vara berättigat, att de stadganden, som äro av kommittéerna avsedda att övertaga kungsådras

uppgift, ej synas vara i tillräcklig grad ägnade att åstadkomma det åsyftade skyddet eller gagnet för de till kungsådra knutna intressena.

Huvudanmärkningarna mot lagförslaget — icke blott i herr Lindhagens motion — torde i övrigt rikta sig *dels* mot den föreslagna relationen mellan nytta och skada vid avgörandet, huruvida en för annans egendom menlig vattenanläggning bör anses såsom lagligen tillätlig, *dels* och mot de ersättningsgrunder, som förslaget fastställer.

I förstnämnda hänseende har man vid förslagets utarbetande sökt tillämpa den principen, att mot varandra stående intressen skulle beredas full likställighet vid deras inbördes tävlan i vattenrättsliga förhållanden, så att det intresse, som i det enskilda fallet befinnes relativt viktigare i ekonomiskt hänseende, städse skulle erhålla företräde framför det andra. En sådan relativ övervikt har man ansett vara för handen, så snart nyttan av ett planerat vattenbyggnadsföretag beräknas i värde uppgå till minst dubbla den därav förorsakade skadan å annans jord eller egendom.

Utan att vilja bestrida nödvändigheten av att ett enskilt intresse understundom bör få vika för ett annat dylikt av påtagligt större betydelse, synes det dock, som om den sålunda valda jämförelsegrunden vore oriktig och för jordbruksintresset alltför ofördelaktig. För det första torde de värden och utkomstmöjligheter, som äro beroende av jords uppodling och bebyggande vara ur social och allmännyttig synpunkt alltför betydelsefulla och alltför förtjänta av samhällets stöd och uppmuntran för att böra uppoffras för första bästa konkurrerande industriintresse, som representerar större kapitalbildningsförmåga. Lagstiftningen bör tillse, att detta jordbruks- och ortsbefolkningens i vidare mening defensiva vattenrättsintresse verksamt skyddas och endast med största varsamhet lämnas till pris för de stundom skäligen ovissa och svårberäknade vinstmöjligheter, som ett vattenkraftsföretag kan medföra. Man kan möjligen lika med herr Lindhagen hysa tvekan, huruvida över huvud taget någon — vad bemälde motionär betecknar såsom matematisk — lösning av frågan står att vinna, och huruvida det icke vore riktigare att genom en sorgfällig undersökning av omständigheterna i varje särskilt fall söka utröna, vilketdera av de tävlande intressena, som samhälleligt och socialekonomiskt är tyngst vägande och bäst förtjänt av att främjas. Därest emellertid kravet på en fix proportion mellan den av ett vattenföretag påräknade nyttan och den därav uppkommande skadan synes böra upprätthållas, torde lagstiftningen dock avsevärt böra skärpa anspråken på den förras storlek i förhållande till den senare, för att företagets tillkomst på bekostnad av ett jordbruksintresse skall få anses lagligen motiverat.

Därjämte torde kunna ifrågasättas, huruvida icke vid uppskattandet av skadan hänsyn bör tagas icke blott till den direkta skada på redan förhandenvarande egendom, som lagförslaget uteslutande avser, utan ock till mera sekundär skada, såsom framför allt det hinder vattenbyggnadsföretag kan utgöra för tilltänkt eller eljest möjligt framtida torrläggnings- eller jordförbättringsföretag. Än vidare torde uppmärksamhet böra ägnas åt spørsmålet, i vilken mån vid ett sådant avvägande av nytta mot skada, varom här är fråga, även skada å ideella värden bör tagas med i beräkningen.

Såsom i herr Lindhagens motion erinras, har lagförslaget (uti 2 kap. 3 §), under viss angiven förutsättning, medgivit en modifiering av berörda villkor för vattenbyggnadsföretags tillåtlighet, i det fall nämligen, att företaget skulle hava till följd, att ett avsevärt antal bofasta personer berövas dem tillhöriga bostäder. Värdet av detta medgivande synes emellertid, på av motionären anförda grunder, vara mera begränsat, än önskvärt är.

Vidkommande frågan om de i kommittéförslaget stadgade grunder för rätt till lösen och ersättning i anledning av vattenföretag, synas dessa grunder huvudsakligen i tvenne avseenden lämna rum för anmärkningar.

Visserligen betonas i kommittébetänkandet angelägenheten av att ingen skada eller förlust av något slag lämnas oersatt. Det synes dock med fog kunna ifrågasättas, dels huruvida antydda grundsats blivit i själva lagförslaget med erforderlig tydlighet fastslagen, dels ock vilken praktisk tillämplighet kommittéerna egentligen avsett att tillmäta grundsatsen i fråga. Väl synes det fullt antagligt, att enligt förslaget gottgörelse skall lämnas för all skada av *ekonomisk* art, således även sådan, som blott äger ett indirekt orsakssammanhang med företag, som i lagen avses. Vad däremot angår skada eller lidande av annan beskaffenhet än rent ekonomisk, torde rätten till ersättning vara långt ifrån lika väl tryggad. Visserligen stadgas i lagförslaget (9 kap. 34 §), att, så vitt möjligt, hänsyn skall tagas därtill vid ersättningsbestämmande. Men i motiven till nämnda lagrum uttalas uttryckligen, att tillämpning av detsamma, såvitt angår ideella värden, endast undantagsvis kan komma i fråga. Här föreligger, enligt utskottets mening, otvivelaktigt en brist i förslaget. Det synes angeläget, att lagstiftningen — visserligen inom rimliga gränser — såsom regel föreskriver rätt till ersättning för intrång även i ideella värden, särskilt sådana som bero av den ersättningstagan- des känsla av samhörighet med den gård och grund, där hans tillvaro varit rotfäst och som varit föremål för hans särskilda omvårdnad.

I regel skall, enligt lagförslaget, lösen och ersättning lämnas i

penningar. Endast då fråga är om ersättning för förlorad vattenkraft eller lösen för andel i samfällt strömfall, skall ersättningen eller lösen utgå genom tillhandahållande av *vattenkraft*, överförd på elektrisk eller mekanisk väg. Ifrågasätts kan emellertid, om det ej ur allmännyttans synpunkt vore fördelaktigt, om sistnämnda system för ersättnings utgående vunne en vida mera utsträckt tillämpning än tillämnat är.

Frågan sammanhänger uppenbart med det alltmera aktuella önskemålet om landsbygdens förseende med elektrisk kraft och med de förhoppningar, som hysas om den praktiska användbarheten av sådan kraft jämväl inom den egentliga jordbruksdriften. Förmånen för en fastighet att, utan kostnad för drivande av eget vattenverk, städse disponera en bestämd krafttillgång bör ej underskattas. En utsträckt skyldighet för kraftproducerande företag att — eventuellt efter domstols eller annan vederbörandes beprövande — gälda ifrågakommande lösen eller ersättning i form av distribuerad kraft, anser utskottet vid sådant förhållande önskvärd.

Denna angelägenhet torde emellertid även ur en annan synpunkt vara betydelsefull. Då nämligen en blivande lagstiftning, även med nödig begränsning av de föreslagna utvidgade förutsättningarna för tillgodogörande av vatten för kraftändamål, tvivelsutan ändock kommer att i stort sett skapa gynnsammare betingelser för vattenkraftsindustrien, något som i sin ordning kommer att underlätta vattenkraftens koncentrerande på ett fåtal händer, torde det med säkerhet framstå såsom ett önskemål av allmän betydelse att söka motverka de olägenheter, som därav kunna bliva en följd. Vad den kraftkonsumerande industrien och allmänheten främst torde hava att frukta av en sammanslutning mellan kapitalstarka kraftbolag, är givetvis den monopolisering av vattenkraften och makt att fastställa godtyckliga leveranspriser, som pläga åtfölja trustbildningar.

Utan att närmare ingå på frågan om de medel att reglera ifrågasvarande förhållanden, som stå statsmakterna till buds, vill utskottet blott framhålla, hurusom åtminstone för den ersättningstagande ortsbefolkningens vidkommande en sådan ordning givetvis skulle i förevarande avseende innebära vissa betryggande garantier, som å ena sidan i avsevärd utsträckning tillförsäkrade samma befolkning en bestämd rätt till genom ortens vattenkraft frambragt elektrisk energi och å andra sidan ålade vederbörande kraftföretag skyldighet att leverera densamma på villkor, som ej kunde godtyckligt bestämmas.

Huruvida en sådan rätt, eventuellt genom vederbörande kommuners bemedling, skulle kunna tänkas tillkomma jämväl andra personer

än de i egentlig mening ersättningsberättigade är en fråga, som härvid även borde komma i betraktande. Det förefaller i själva verket vara ett rimligt anspråk, att den genom en orts naturliga förhållanden uppkomna vattenkraften — åtminstone där densamma tillgodogjorts vid anläggningar, avsedda att producera mera betydande kraftmängder — i främsta rummet eller i varje fall i större omfattning än vad förslaget ifrågasätter, borde komma den kringliggande bygden och dess befolkning till godo. Då det emellertid icke lär kunna ankomma på utskottet att nu närmare angiva vare sig förutsättningarna eller den lämpligaste formen för sådan rätt till kraftöverföring, måste det uppenbarligen överlämnas till Kungl. Maj:t att göra denna fråga till föremål för ett noggrant övervägande.

Därvid synas förtjänta att, jämte andra möjliga utvägar, komma under övervägande dels herr Lindhagens önskemål att, med hämtande av förebild ur norsk lagstiftning, skyldighet skulle stadgas för kraftföretag att leverera viss andel energi till kommun, som beröres av företaget — varvid det emellertid borde åligga kommunen att i sin ordning sörja för tillgodoseende av de lokala distributionsbehoven — dels ock det av herr Palmstierna givna uppslaget avseende beredande av förköpsrätt för ortsbefolkningen till kraft inom viss gräns.

Herr Lindhagen har uti sin motion uttalat sig för berättigandet och lämpligheten av ett koncessionssystem *i allmänhet*, genomfört icke blott med avseende å kungsådra, utan alla mera betydande vattendrag. Kommittéförslaget avvisar bestämt tanken på ett sådant såsom icke förenligt med svensk vattenrättsåskådning, för vilken begreppet publikt vatten av ålder varit okänt. Det ingår icke i utskottets avsikt att, i den ordning frågan om omläggning av vår lukrativa vattenrätt nu föreligger, fatta ställning till spörsmålet, huruvida ett koncessionssystem i en eller annan form kan eller bör komma till användning i vårt land. Vad som under förhandenvarande omständigheter synes utskottet angelägnast, har fastmera synts vara att fästa uppmärksamheten på nödvändigheten därav, att det nu pågående lagstiftningsarbetet icke genom ett ensidigt gynnande av vattenbyggnadsintresset snedvrides till förfång för hittills skyddade allmänna intressen och enskild rättssäkerhet, utan att nämnda arbete inriktas på den uppgiften att, visserligen med befrämjande av våra vattentillgångars ändamålsenliga begagnande, ändock tillse, att alla berättigade intressen, som däri hava del, bliva på ett tillfredsställande sätt respekterade och tillgodosedda.

Herr Lindhagens kritik av kommittéförslagets bestämmelser om

specialdomstolar för handläggning av vattenmål, sammanhänger, såsom motionären själv framhåller, på det närmaste med hans uppfattning om fördelarna av ett genomfört koncessionsförfarande, som naturligt nog förutsätter, att avgöranden i fråga om vattenbyggnaders tillkomst och villkoren därför väsentligen läggas i administrativ myndighets hand. Vid sådant förhållande skall utskottet icke heller i detta avseende inlåta sig på ett bedömande av motionärens synpunkter.

Beträffande herr Lindhagens yrkande under punkt 2) i motionen vill utskottet framhålla, att med hänsyn till den avsevärda omfattningen av de förpliktelser, vilka, jämlikt de av Kungl. Maj:t numera tillämpade upplåtelsevillkor, för framtiden åläggas vederbörande tillståndsinnehavare och som, bland annat, pläga innefatta skyldighet för vattenbyggnadens ägare att, om och när de av kungsådran beroende intressena skulle påkalla det, åter öppna ådran eller viss del därav ävensom att till bevarande och befrämjande av fisket i vattendraget erlægga viss avgift, utskottet icke finner sig övertygat om behovet ur *kungsådreintressenas* synpunkt av ytterligare skärpta upplåtelsevillkor. Det synes antagligt, att nuvarande ordning är ägnad att på ett betryggande sätt tillvarataga det allmännas intresse, åtminstone såvitt angår uppgiften att skydda ifrågasvarande intressen. I varje fall synes det utskottet icke vara av omständigheterna påkallat att för närvarande, på sätt i motionen föreslagits, lösrycka spörsmålet ur dess uppenbara och nära sammanhang med vattenlagstiftningen i övrigt.

Omsorgen om tillvaratagandet av jordbruks- och ortsbefolkningens intressen vid vattenbyggnadsföretag och vattenregleringar är det väsentligen utmärkande för såväl herr *Ingeströms* som herr *Pers'* förevarande motioner. Det är huvudsakligen i två avseenden, som nämnda motionärer velat bereda ifrågasvarande befolkning en tryggare ställning gentemot vederbörande vattenkraftsföretag, nämligen dels i fråga om jordägares möjligheter att verksamt bevaka sin rätt under vattenärendens handläggning, dels ock i fråga om ersättningsrätt för skada eller intrång genom sådant företag.

I förstnämnda hänseende har herr *Ingeström* framställt önskemålet om skyldighet för sökande vid vattenbyggnadsföretag att bekosta även motparts utgifter för förundersökning och talans utförande vid första domstol, medan herr *Pers* påyrkat beredande av kostnadsfri rättshjälp åt sakägare vid vattenregleringar. I båda dessa avseenden torde olägenheter och bristfälligheter vidlåda nuvarande ordning.

Vad först angår herr *Ingeströms* berörda yrkande, torde vattenrätts-

Herrar *Pers'*
och *Ingeströms* motio-
ner.

förordningens föreskrifter om förprovning för rätt att anlägga vattenverk eller därmed jämförlig byggnad ej lämna vederbörande sakägare tillräcklig trygghet mot framtida skada eller men av byggnaden. Det sätt, på vilket vattenrättsförordningen sökt avhjälpa bristen på tekniska insikter hos domstolen, synes knappast innebära verklig garanti för provningens objektivitet och tillförlitlighet.

Det bör emellertid framhållas, att även i kommittéförslaget berörda bristfällighet i nuvarande ordning blivit beaktad. Bortsett därifrån, att sammansättningen av de särskilda domstolar, vattendomstolar, åt vilka förundersökning och handläggning av vattenmål jämlikt förslaget skulle anförtros, synes avsett att garantera en fullt sakkunnig behandling, har nämligen i avseende å rättsförhållandet mellan sökande och hans motparter uti förslaget intagits bestämmelser (11 kap. 44 och 56 §§), varigenom, bland annat, uttryckligen ålagts sökande att, ändå att hans talan bifalles, gottgöra motpart sådana kostnader å målet, som provas hava varit nödiga för tillvaratagande av dennes rätt. Och då fråga är om syneförrättning vid vattenreglering, varigenom någon förmenar sig lida skada eller intrång, är motsvarande rätt till ersättning för inställelse och andra utgifter avsedd att tillkomma även honom (10 kap. 40 och 50 §§).

Under det att i herr Ingeströms motion åsyftas underlättande av jordägares möjligheter till rättsbevakning i vattenmål genom sådan parts befrielse från vissa rättegångskostnader, däri inbegripen utgift för tekniskt sakkunnig utredning angående vattenbyggnads möjliga skadliga verkningar, önskar herr *Pers* att tillförsäkra vederbörande markägare även juridiskt kvalificerad rättshjälp, varigenom han lättare skulle bliva i stånd att under ett vattenregleringsmåls såväl förberedande som senare processuella behandling förebbringa all den utredning, som kan vara för målets utgång avgörande. Och under det att utrednings- och rättegångskostnader, såvitt de åsyftas i herr Ingeströms motion, skulle, jämlikt dennes och vattenrättskommittéernas förslag, såsom regel gäldas av sökanden, är kostnaden för i herr *Pers* motion föreslagen rättshjälp avsedd att helt bestridas av allmänna medel.

Såsom sistnämnde motionär framhåller, möta ofta svårigheter för en enskild markägare att bedöma, huruvida eller i vilken mån hans rätt beröres vid ett större vattenuppdämningsföretag. De krav, som före och under rättegång om sådant företag ställas på parts påpasslighet och förutseende, äro merendels alltför betydande, för att han ensam, utan biträde av rättsbildad eller eljest sakkunnig person, skall kunna utan risk för rättsförlust av ett eller annat slag utföra sin talan. Tydligt är emel-

lertid, att de arvodes- och andra kostnader, som äro förbundna med anlitaudet av sådant biträde, ofta nog måste synas avskräckande eller svaröverkomliga för de personer i gemeningen mindre stark ekonomisk ställning, om vilka här är fråga. Det måste därför betraktas såsom ett allvarligt missförhållande, att lagstiftningen icke sörjt för en sådan ordning i förevarande hänseende, varförutan samhällsmedlemmarnas anspråk på likställighet inför rättstillämpningen ej bliver i realiteten tillgodosett.

Visserligen har, såsom bekant, innevarande års riksdag uttalat sig för utredning, avseende åtgärders vidtagande för beredande genom det allmännas försorg av rättshjälps åt parter, som på grund av svag ekonomi eller oförmåga att tillvarataga sina intressen därav äro i behov. Det torde emellertid kunna ifrågasättas, huruvida någon verklig lösning av den räckvidd, som fullt motsvarar här avsedda ändamål, står att vinna på den väg, som sålunda föreslagits. Det synes nämligen icke på förhand uteslutet, att förutsättningarna för åtnjutande av sådan rättshjälps, som av riksdagen ifrågasatts, bliva begränsade till å ena sidan endast mera obemedlade personer och å den andra sådana fall, då vederbörande rättsägare är uppenbart oförmögen att inse eller tillvarataga sin rätt. Utskottet anser däremot, i likhet med herr Pers, att allmogen och lantbefolkningen i allmänhet icke kan förutsättas äga de ekonomiska resurser, ej heller de erforderliga insikter i vattenrättsliga förhållanden, som numera äro av nöden för att en enskild verksamt skall kunna hävda sina intressen i en sådan vittgående och omfattande rättsak, vartill särskilt en vattenreglering lätteligen utvecklar sig.

Det torde emellertid böra ankomma på Kungl. Maj:t att utreda och föreslå de närmare grunder, efter vilka sådan rättshjälps, som här avses, ändamålsenligast bör organiseras ävensom undersöka, i vilken omfattning rättshjälpen lämpligen bör ifrågakomma. I sistnämnda avseende torde fog finnas för ett övervägande, huruvida rättshjälps bör, såsom i motionen förutsättes, inskränkas till allenast sådana företag, som rättsligen komma att räknas såsom vattenregleringar, eller även komma till användning vid andra större uppdrämningsföretag, till gagn sålunda endast för en ensam strömfallsägare, men ändock kännbart berörande vattenförhållandena i trakten.

Även i avseende å frågan om fastighetsägares *skadeersättningsrätt* har herr Pers i sin motion tagit förhållandena vid större vattenregleringar och dessas återverkningar för därav berörda trakter till utgångspunkt för sin framställning.

Motionären förbiser icke den rätt till ersättning, som enligt gällande lag tillkommer strandägare för liden skada och som skall utgå

med fulla värdet och hälften därutöver, men gör gällande att ortsbefolkningens och det allmännas intresse ej kunna vara tillfredsställda med denna blott för direkt skadegörelse utgående ersättning. Efter att hava erinrat, hurusom vattenregleringar i industriellt syfte kunna vara företag av den vidsträcktaste omfattning och mest ingripande betydelse för vederbörande orters ekonomi, framhåller motionären ett flertal olägenheter och oförutsedda skador eller risker, som därigenom kunna förorsakas ortsbefolkningen, men för vilka ingen ersättning lagligen kan påräknas. Ävenledes antydes, att det för staten och vederbörande kommuner kan framstå såsom ett ur skattepolitisk synpunkt berättigat, men av gällande lagstiftning icke beaktat intresse att säkerställa sig mot vissa till följd av en framväxande vattenkraftsindustri ökade utgifter för skolväsen, fattigvård, kommunikationer m. m. För att sålunda i de nämnda hänseendena tillvarataga såväl ortsbefolkningens som egna ekonomiska intressen borde, enligt motionärens mening, det allmänna äga rätt att tillförsäkra sig viss andel av de genom vattenregleringen tillskapade värden.

Detta betraktelsesätt torde icke kunna fränkännas ett visst berättigande, åtminstone till den del detsamma utgår från den riktiga grundsatzen, att alla av ett vattenföretag förorsakade skador och förluster böra ersättas, även sådana, som endast indirekt hänföra sig till företaget eller tillfogats värden, vilka, åtminstone aktuellt, sakna egentligt marknadsvärde.

Principiellt har frågan sålunda tydligen ett nära samband med de allmänna skadeersättningsgrunder, som i lagstiftningen fastställas. Det hade varit att vänta, att de ovannämnda kommittéerna i fråga om *vattenregleringar* skulle hava funnit en särskild anledning till kraftigt hävdande av jordbruks- och ortsintresset gent emot vattenkraftsintresset. Förslaget giver nämligen, vid en jämförelse med nu gällande lag, den enskilda företagsamheten måhända än mer vidgade möjligheter än i fråga om annat vattenföretag att tillgodogöra sig vatten oberoende av andras vattenrätt eller det intrång annan kan lida. I sådant avseende torde vara nog att erinra därom, hurusom förslaget tillerkänner strömfallsägare — icke blott den, som äger marken vid en sjös utlopp utan även andra strömfallsägare längre ned i ett vattendrag — rätt att till gagn för ett vattenverk uppdämma sjön, såframt mer än hälften av den beräknade båtnaden av företaget beräknas tillfalla egendom, som tillhör sökanden ensam eller i förening med andra.

Trots dessa vittutseende rättigheter gent emot andra strand- och sjödelägare, varigenom förslaget avsett att tillerkänna strömfallsägare

förfoganderätt över vattnet icke blott i strömfallet, utan vida utanför gränserna för det egna vattenområdet, har emellertid icke uti förslaget medgivits någon modifiering av den allmänna, såsom ovan framhållits, alltför otydligt preciserade och i fråga om intrång i ideella värden alltför begränsade ersättningsrätten. Därtill kommer, att förmånen av ersättning genom elektrisk kraftöverföring, såsom framgår av de ovanberörda förutsättningarna för denna ersättningsforms tillämplighet, i allmänhet synes utesluten för strandägarna kring en sjö.

Utskottet, som finner motionärens framställning, åtminstone såvitt den sammanfaller med kravet på en utvidgad skadeståndsrätt, fullt berättigad, tillåter sig i detta avseende hänföra sig till vad utskottet i annat sammanhang anfört i sistnämnda fråga, därvid utskottet särskilt betonat önskvärdheten av en sådan ordning, som ålade större kraftföretag skyldighet att till gagn för ortsbefolkningen avstå viss del av tillgodogjord vattenkraft i överförd form.

Även herr *Ingeström* har i sin förevarande motion framställt, enligt utskottets förmenande, beaktansvärda synpunkter och önskemål med avseende å ersättningsskyldigheten för vattenbyggnadsverk i vissa närmare angivna hänseenden. Det torde emellertid finnas anledning till bestämd förväntan, att nämnda önskemål bliva fullt tillgodosedda uti en ny vattenlag. Redan kommittéförslaget har, såsom framgår särskilt av 34, 36 och 53 §§ av dess 9 kapitel, avsett att förverkliga desamma, även om det, såsom ovan framhållits, torde vara skäl att önska ett förtydligande av föreskrifterna angående ersättningsrätt för indirekt skada.

Med stöd av vad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

A) att riksdagen må i anledning av herr Lindhagens under punkt 1) gjorda hemställan samt herrar Palmstiernas, Pers' och Ingeströms förevarande motioner i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla,

1:o) att Kungl. Maj:t vid utarbetande av förslag till ny vattenlagstiftning, om vars snara framläggande riksdagen hyser förhoppning, täcktes taga under övervägande, huruvida icke, beträffande den lukrativa vattenrätten, ej mindre de samhällliga intressena än även den jordbrukande befolkningens berättigade önskemål böra beaktas i högre grad än som skett uti vattenrätts- och dikningslagstiftningskommittéernas förslag till ny vattenlag; och

2:o) att Kungl. Maj:t likaledes måtte taga under omprövning, huruvida och under vilka förutsättningar fri rättshjälp i vattenrättsliga mål må kunna genom statens försorg eller annorledes beredas part, som därav kan vara i behov, samt för riksdagen framlägga det förslag, som av en sådan omprövning kan för-anledas; samt

B) att herr Lindhagens under punkt 2) av hans förevarande motion framställda yrkande icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.»

beträffande utskottets under a)—d) upptagna förslag av herrar *Linders*, *Sjöblom* och *Hage*, vilka biträtt den i härovan intagna reservation under A) gjorda hemställan; samt

i fråga om utskottets hemställan under e) *dels* av herr *Hage*, som ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av herr Lindhagens under punkt 2) gjorda hemställan, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte vid meddelande av koncession för överbyggande av kungsådra låta följande bestämmelser inflyta i koncessionsbestämmelserna, nämligen *dels* att tillstånd till överbyggande ej måtte få ske för längre tid än 40 år, *dels* att skälig koncessionsavgift eller ersättning till staten i en eller annan form måtte bestämmas för den upplåtna vattenkraften, *dels ock* av herrar *Linders* och *Sjöblom*.